

نقش کشورهای توسعه یافته در ایجاد فساد مالی در کشورهای در حال توسعه

غلامحسین همایونی^۱

دکتر یحیی کمالی^۲

نوش آفرین سماواتی^۳

چکیده

فساد مسئله‌ای فراگیر است که در تمام سیستم‌های اجتماعی به چشم می‌خورد و در تمامی طبقات جامعه، تمامی سازمان‌های دولتی، تمامی نظام‌های سیاسی و کشورهای صنعتی و در حال توسعه وجود دارد. سازمان‌های جهانی پدیده فساد مالی و سیاسی را به عنوان یکی از مهم‌ترین نگرانی‌های مدیریت دولتی و مانعی بزرگ برای توسعه پایدار شناسایی کرده و برای مبارزه با این معضل در سطح جهان اقداماتی انجام داده اند اما تلاش کنونی جامعه جهانی در مبارزه با فساد، نامتوازن و ناموفق مانده است. علاوه بر این فساد در کشورهای در حال توسعه هزینه‌های اقتصادی و سیاسی زیادی داشته است که منجر به افزایش شکاف بین طبقات اجتماعی و افزایش بی‌اعتمادی مردم نسبت به دولت گردیده است. هر چند زمینه فساد در کشورهای صنعتی، به دلیل اقتصادی قوی و درجه توسعه بالاتر، کم‌تر فراهم است اما این کشورها نیز با پدیده فساد درگیر هستند و به نوعی با فساد در کشورهای در حال توسعه نیز مرتبط هستند. در این مقاله سعی شده است ضمن بیان نمونه‌هایی از فساد کشورهای صنعتی و شرکت‌های چند ملیتی در کشورهای در حال توسعه، نقش کشورهای توسعه یافته در ایجاد فساد در کشورهای در حال توسعه بررسی شود.

واژگان کلیدی: فساد، کشورهای صنعتی و توسعه یافته، کشورهای در حال توسعه، رشوه، پولشویی

۱- معاون مرکز رسیدگی به شکایات مردمی سازمان بازرسی کل کشور، کارشناسی ارشد مدیریت دولتی. homauni.h@gmail.com

۲- دکتری سیاستگذاری عمومی و عضو هیات علمی دانشگاه شهید باهنر کرمان

۳- کارشناسی ارشد مدیریت استراتژیک، دانشگاه امام حسین (ع)

مقدمه

فساد مالی پدیده‌ای عالم گیر است و به هیچ وجه به گروه خاصی از کشورها محدود نمی‌شود. جرایمی نظیر اختلاس، ارتشا، جعل، تقلب و مفساد مالی، جرایم جدیدی نیستند و قدمتی به اندازه دولت‌ها دارند و هزینه‌های تحمیلی چنین جرایمی بر جامعه و دولت، باعث شده تا همگان بر مقابله با پدیده فساد تأکید ورزند. فساد گسترده در میان مقامات عالی رتبه‌ی دولتی تهدیدی برای دموکراسی و حکومت قانون در کشور های در حال توسعه است. چنین فساد، پاسخگو بودن در موارد مالی را متزلزل کرده، مانع سرمایه گذاری خارجی شده و از رشد اقتصادی جلوگیری می‌کند، همچنین اطمینان به نظام قانونی و حقوقی را کاهش می‌دهد.

طبق گفته‌ی بانک جهانی در سال، یک تریلیون دلار رشوه پرداخت می‌شود و به گفته‌ی سازمان ملل بیش از ۴۰۰ میلیارد دلار تنها از آفریقا به غارت برده شده و در کشورهای خارج پنهان گشته است. دزد سالاری به توسعه مربوط می‌شود، زیرا فساد در سطوح بالا توسعه‌ی اقتصادی را تضعیف کرده و اقدامات پر اهمیت مانند مبارزه با فقر را بی‌حاصل می‌کند. در بسیاری از نقاط جهان، دزد سالارها در عوض پرداخت مخارجی برای رشد و توسعه، از قبیل ساختن راه‌ها، مدارس و بیمارستان‌ها، جیب‌های خودشان را پر می‌کنند.

سطح و تنوع گسترده فساد سبب می‌شود که در بررسی این پدیده به عوامل گوناگون آن توجه شود. از این رو در این مقاله سعی می‌شود با بررسی ابعاد فساد در کشورهای صنعتی و در حال توسعه، نمونه‌هایی از فساد کشورهای صنعتی و شرکت‌های چند ملیتی را در کشورهای در حال توسعه ارایه و اقداماتی را که در سطح سازمان‌های بین‌المللی و در کشور ایران جهت مقابله با فساد صورت گرفته است مورد بررسی قرار دهیم.

گستره فساد

فساد مسئله‌ای فراگیر است که در تمام سیستم‌های اجتماعی به چشم می‌خورد و تمامی طبقات جامعه، تمامی سازمان‌های دولتی، تمامی نظام‌ها، پادشاهی‌ها و جمهوری‌ها، تمامی وضعیت‌ها چه در جنگ و چه در صلح، تمامی گروه‌های سنی و همه زمان‌ها از باستان و قرون وسطی تا معاصر را تحت تاثیر قرار داده است. امروزه دولت‌ها از تمامی طیف‌های سیاسی و در هر کشوری با هر سطحی از توسعه تحت تاثیر رسوایی‌های فساد قرار می‌گیرند؛ به طوری که این مسئله به موضوعی رایج و متداول در نظام‌های سیاسی تبدیل شده است. از طرف دیگر، فساد به آفت اصلی رسیدن به دموکراسی و سد راه توسعه تبدیل شده است. لذا پرداختن به معضلات فساد و کنترل آن امروزه در

صدر برنامه های توسعه کشورها قرار گرفته و پیدا کردن راهکارهای عملی در این زمینه به دغدغه اصلی متفکران و صاحب نظران علوم مختلف تبدیل شده است.

بانک جهانی تخمین می زند که سالیانه مبلغ ۱ تریلیون دلار آمریکا در سراسر جهان رشوه پرداخت می شود. باید به این رقم، مبلغ نامعلومی را که صرف تاراج ذخیره ملی و سرقت از دارایی های ملی توسط مسئولان فاسد می شود را اضافه کرد. برای مثال عقیده بر این است که موگو تو سه سه کو رییس جمهوری وقت زئیر (که اینک جمهوری دموکراتیک کنگو نامیده می شود) و آبا کارئیس جمهوری نیجریه، هر یک حدود ۵ میلیارد دلار از سرمایه های کشورشان را به یغما برده اند. سپس به این مبلغ باید رقم ۱/۵ تریلیون دلار آمریکا و حجم غیر قابل محاسبه ای از کلاهبرداری های بخش خصوصی را نیز افزود. میزان فساد در مقیاس خرد به نحو چشمگیری در نوسان است، به طوری که حتی محاسبه آن نیز دشوارتر می باشد. از موارد عنوان شده مشخص می شود که به طور کلی مقیاس فساد خیلی گسترده است.

فساد و توسعه

فساد مانع توسعه است و به افراد فقیر صدمه می زند. همچنین مانع از رشد تجارت می شود. بانک جهانی فساد را به عنوان بزرگ ترین مانع بر سر راه توسعه جهانی تشخیص داده است. در تحقیقاتی که بانک جهانی در مورد سرمایه گذاری در ۹ کشور آفریقایی انجام داد، مشخص شد که فساد بزرگ ترین مانع بر سر راه سرمایه گذاری در این کشورها است. هم فساد خرد و هم فساد کلان، هر دو به نحو چشمگیری به توسعه اقتصادی آسیب می رسانند.

اما هزینه های توسعه فساد بسیار بیش تر از فقدان سرمایه های مالی است. تأثیرات غیرمستقیم از دست رفتن سرمایه، توسعه بخش خصوصی و رشد اقتصادی را تحت تأثیر خود قرار می دهد و در جایی که فساد به صورت بومی در می آید، تأثیرات آن کل توسعه کشور را در بر می گیرد. بانک جهانی برآورد می کند که ۳۰۰ درصد تا ۴۰۰ درصد نظارت های توزیع شده می تواند در درازمدت تابع نظارت های صحیح و کنترل فساد قرار گیرد. این امر می تواند بصورت افزایش سه یا چهار برابر درآمد سرانه کشور و کاهش عمده سایر مظاهر فقر از مرگ و میر کودکان باشد. همچنین محققان برآورد کرده اند که فساد حدود ۲ تا ۴ درصد از رشد سالیانه می کاهشد. همچنین فساد می تواند درآمدهای مالیاتی را به میزان ۵۰ درصد کاهش دهد و بودجه ای که دولت برای مخارج عمومی در اختیار دارد را نیز کاهش می دهد.

افراد فقیر فشار ناشی از فساد را متحمل می شوند. خدمات عمومی کم تر می شوند و هزینه تدارکات

افزایش می‌یابد. این مخارج اضافی به مصرف کنندگان منتقل می‌شود. برخی از خدمات فقط به علت وجود فساد ارایه نمی‌شوند. تهیدستان هستند که از همه بیش تر به خدمات عمومی متکی بوده و به بدترین نحو ممکن از فقدان خدمات عمومی، قیمت بالا و عملکرد ضعیف آن رنج می‌برند. یکی از تأثیرات مستقیم فساد بر روی مشاغل، افزایش هزینه سرمایه گذاری است. همچنین، پرداخت مداوم رشوه موجب افزایش هزینه مشاغل و در نتیجه کاهش سوددهی می‌شود. فساد همچنین باعث افزایش خطر برای مشاغل می‌شود، زیرا مشروعیت قراردادهایی که از راه رشوه منعقد می‌شوند زیر سؤال است و در صورتی که به مسئولان فاسد پیشنهاد بهتری داده شود، اعتبار قراردادهای قانونی نیز به مخاطره می‌افتد. این امر می‌تواند موجب افزایش قیمت کالاها تا میزان ۲۰٪ نیز بشود. در نتیجه یک تحقیق به عمل آمده روشن شد که تأثیر فساد بر روی سرمایه گذاری های مستقیم خارجی می‌تواند معادل افزایش ۲۰ درصدی مالیات ها باشد و این موجب مایوس کردن سرمایه گذاران خارجی و نیز کاهش حاشیه سوددهی شود. صندوق بین‌المللی پول تخمین می‌زند که فساد مالی موجب کاهش سرمایه گذاری به میزان ۵٪ خواهد شد. یکی از استادان دانشگاه هاروارد بر آورد کرده که افزایش یک درصدی شاخص فساد منجر به کاهش ۸ درصدی سرمایه گذاری خارجی خواهد شد. همچنین فساد مالی موجب کاهش توانایی کشورها در رقابت های تجاری بین‌المللی خواهد شد.

در نتیجه وجود فساد، شرکت های کوچک تر بیشتر متحمل زیان خواهند شد، زیرا رشوه‌ای که آنان پرداخت می‌کنند قسمت بزرگتری از عایدی آنها را تشکیل می‌دهد و این توان رقابت آنان با شرکت های بزرگ را کاهش می‌دهد، زیرا در این صورت تضمین انعقاد قرارداد مشروط به پرداخت رشوه‌های سنگین می‌شود.

فساد در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه

فساد پدیده‌ای است که در همه کشورها از جمله کشورهای صنعتی و در حال توسعه وجود دارد. اما در کشورهای صنعتی، به دلیل کارآمدی نظارت، کنترل و بازرسی نهادهای مدنی امکان مهار فساد بیش تر است. فساد اشکال گوناگونی از رشوه، تبارگماری، عزل و نصب، سرقت اموال و امتیازات دولتی، شانه خالی کردن از پرداخت مالیات، انحراف و تغییر درآمدهای دولتی و تقلبات انتخاباتی و... را دربر می‌گیرد. به طور کلی می‌توان گفت که فساد در سه سطح شخصی، نهادی و سیستمی ممکن است اشاعه یابد. در سطح شخصی زمانی است که انجام فساد در راستای نفع فردی

یک شخص صورت می پذیرد. در سطح نهادی این اقدام در جهت منافع ارگان و نهاد معین انجام می گیرد و در سطح سیستمی زمانی است که فساد کل رژیم و نظام سیاسی کشور را در بر می گیرد. پژوهش ها نشان می دهد که کشورهای ضعیف و جهان سومی و کشورهای کم تر به این مسأله دچار درجه بالاتری از میزان فساد مالی را دارا می باشند و کشورهای توسعه یافته، کم تر به این مسأله دچار هستند و یا این که زمینه فساد در این گونه کشورهای کم تر فراهم است. نکته قابل توجه در این زمینه آن است که افزون بر پیشگیری ها و روش های اجرایی که در کشورهای در حال توسعه باید صورت گیرد، لازم است جامعه جهانی در این مهم به یاری آن ها بشتابد و این اقدام ها در سطح بین المللی نیز مورد توجه قرار گیرد. متأسفانه به جای این که تلاش همگانی برای مبارزه با این معضل در سطح جهان صورت گیرد، تلاش کنونی جامعه جهانی در مبارزه با فساد نامتوازن است.

نوک تیز پیکان سیاست های مبارزه با مفاسد مالی در سطح جهانی، متوجه مقام های دولتی در نظام های فاسد در کشورهای جهان سومی و عقب مانده است؛ در حالی که واقعیت چیز دیگری است. منشأ بخش اعظم فعالیت های فساد آلود و رشوه ای که در تجارت بین المللی دست به دست می شود، در کشورهای صنعتی قرار دارد که اکنون بیش از دیگر کشورهای جهان ندای مبارزه با مفاسد را سر داده اند (فوگل، ۱۳۷۷: ۸). عدم توازن در امر مبارزه همگانی با فساد مالی در سطح جهانی، به یقین به ضرر کشورها خواهد بود و بی تفاوتی به فساد در یک کشور، در دراز مدت به نفع کشور دیگر نخواهد بود و همه و همه باید دست به دست هم دهند تا این معضل را ریشه کن کنند.

فساد در کشورهای توسعه یافته

فساد در کشورهای توسعه یافته نیز اتفاق می افتد. فساد با انواع مختلف خود، در کشورهای توسعه یافته مکرراً مشاهده شده است مثلاً فساد در تامین هزینه های انتخاباتی بیل کلینتون رئیس جمهور وقت آمریکا در سال ۱۹۹۶، فساد در مبارزات انتخاباتی جان میجر نخست وزیر وقت انگلستان در سال ۱۹۹۷ و همین طور جرایم سازمان یافته همبسته با فساد در روسیه در سال ۱۹۹۷ نمونه های بزرگی از فساد در کشورهای توسعه یافته است (هیوود، پل، ۱۳۸۱). اما به طور کلی بین توسعه نیافتگی و فساد یک رابطه مثبت و متقابل وجود دارد که از یک سو در کشورهای توسعه نیافته فساد بیش تر رشد می کند و از سوی دیگر وجود فساد در یک کشور مانع توسعه یافتگی می شود (ریبسی، ۱۳۸۳، ۱۸). فساد مالی، نه تنها کشورهای کم درآمد را دچار مشکل کرده است، بلکه کشورهای ثروتمند نیز

برای حفظ سطوح بالای شفافیت سازی با مشکل مواجه هستند به همین دلیل هم مسوولان امور خواستار نظارت و سرپرستی شدیدتر پارلمان ها، مجریان قانون، رسانه های مستقل خبری و جامعه مدنی شده اند؛ چرا که زمانی که این موسسه ها عملکرد ضعیفی دارند، کنترل موارد فساد مالی از دست آن ها خارج می شود و این مساله پیامدهای وحشتناکی را برای مردم عادی و به طور کلی عدالت و مساوات در جوامع به دنبال خواهد داشت.

در حال حاضر کشورهای صنعتی که همیشه از وجود عدم شفافیت در سایر کشورها گلایه داشته اند به واسطه عدم نظارت بر بخش خصوصی عملاً چشمان خود را روی فساد حاکم بر معاملات خارجی خود با سایر کشورها بسته اند، در حالی که کشورهای فقیر دنیا همچنان در زمره فاسدترین کشورهای جهان هستند و بالاترین سطح نا کارآمدی و عدم شفافیت مالی را دارند. سازمان غیر دولتی شفافیت بین المللی در گزارش سالانه خود بخشی را به اغماض کشورهای غربی در مواجهه با فساد حاکم بر مرادوات بخش خصوصی این کشورها با طرف های خارجی و استفاده از شیوه های نامتعارف و سوال برانگیز در مرادوات مالی و تجاری این کشورها با جهان سوم اختصاص داده است و تاکید دارد که باید به نقش پول در سیاست پرداخته شود، چرا که پول تا حدود زیادی دنیای سیاست در جهان غرب را تحت سیطره خود در آورده است و اینک همه چیز در سایه قدرت پول و فارغ از جایگاه سیاسی آن حل و فصل می شود.

یکی از دلایلی که موجب شد سازمان شفافیت بین الملل در صدد تهیه جدول اشاعه فساد مالی در کشورهای صنعتی بر آید افشای فساد مالی در پرونده معاملات شرکت تسلیحات سازی BAE بریتانیا با عربستان سعودی در پرونده ای موسوم به الیمامه بود که دستگاه قضایی این کشور همین اواخر روند تحقیق در مورد آن را با وجود اعتراض گروه های حامی حقوق مدنی متوقف کرد.

شفافیت بین الملل در بخشی از گزارش خود تصریح کرده توقف روند تحقیقات پیرامون پرونده الیمامه (معامله BAE و عربستان سعودی) تردیدهای بیش تری در مورد پابندی بریتانیا به مبارزه با فساد مالی به وجود آورده است. در واقع یکی از مولفه هایی که در تهیه فهرست فساد مالی مدنظر سازمان شفافیت بین الملل بود، وجود یا فقدان اراده سیاسی برای مقابله با فساد مالی در معاملات خارجی است؛ چرا که فساد مالی جنگ علیه فقر جهانی را به مخاطره انداخته و لزوم ایجاد نهادی برای نظارت بر نحوه هزینه شدن کمک هایی را که از سوی کشورهای صنعتی و ثروتمند به کشورهای فقیر اعطا می شود مورد تاکید قرار می دهد و بر تاثیر دوسویه اقدام های سیاسی و قدرت مالی در جهان اشاره می کند و خواستار توقف جدی سوء استفاده های مالی در دنیای سیاست شده

است، اما این درخواست بیش تر به یک رویا می ماند که هیچ گاه رنگ و بوی حقیقت را به خود نخواهد دید (دنیای اقتصاد، ۱۳۸۷، ۳۱).

از طرفی در روسیه بعد از کمونیسیم بعضی جنبه های حقوق مالکیت مبهم است. نظام مالیاتی غارتگری، از کسب درآمد از کالاهای در تملک توسط صاحبان دارایی ها جلوگیری می کند و پیرامون توانایی ابزار دولتی در بازدارندگی موثر از جرایم مال اندوزانه و فساد تردید هایی وجود دارد. یکی از عوامل مهم مبین فساد در روسیه وجود لابی های قدرتمندی است که می توانند از معافیت های مالیاتی بهره مند شوند (هیوود، پل، ۱۳۸۱، ۳۶۵).

به دنبال موج بی سابقه ادغام های شرکت های بزرگ دارویی و تبدیل شرکت های نامدار به شرکت های چندملیتی، اکنون ده شرکت بزرگ، ۵۰ درصد بازار جهانی دارو را به خود اختصاص دهند. گسترش فساد مالی و رشوه خواری بسیاری از شرکت های داروسازی و تعامل دو جانبه آن ها با برخی از دانشمندان و نشریات دارویی برای فروش هر چه بیش تر داروهای تولیدی نیز موجب شده است که بیش از ۸۰ درصد مردم جهان به عملکرد اجرایی بسیاری از شرکت های داروسازی به خصوص شرکت های اروپایی و آمریکایی بی اعتماد شوند. بررسی ها نشان می دهد که فساد عادی و رایج در عملکرد روزمره این صنایع، سرانجام به گسترش چشمگیری اعتمادی در تمام سطوح سیستم بهداشت عمومی در کشورهای صنعتی منجر شده است.

این غول های دارویی سعی می کنند تصویر شفاف و ساده ای از خود به جهانیان نشان دهند. تصویری که در آن، این شرکت ها ضمن پاسخ به سودآوری مورد نظر سهام داران، مشکلات مربوط به بهداشت در سراسر کره زمین را نیز حل می کنند و با سود حاصل از فروش داروها به کشف و تولید مولکول های جدید می پردازند این در حالی است که افشا شدن برخی پرونده ها نشان می دهد این شرکت ها بیش از آنکه به انجام تحقیقات دارویی بپردازند به بازاریابی و پرداخت رشوه به پزشکان پرداخته اند (www.BornaNews.ir، ۱۳۸۸).

این موارد نمونه هایی از فساد در کشورهای صنعتی است که نشان می دهد این کشورها علیرغم برخورداری از سازمان های نظارتی مستقل، از فساد مصون نیستند و فساد در این کشورها تنوع و حجم بسیار بالایی دارد که بخش بزرگی از مردم این کشورها و کشورهای جهان سوم را درگیر می کند و مقابله با این امر نیازمند عزم بین المللی است.

فساد در کشورهای در حال توسعه

فساد اقتصادی و سیاسی فزاینده در بسیاری از کشورها با شرایط اقتصادی، اجتماعی و ایدئولوژیک متفاوت مشاهده می شود. سازمان های جهانی پدیده فساد مالی و سیاسی را به عنوان یکی از مهم ترین نگرانی های مدیریت دولتی و مانعی بزرگ برای توسعه پایدار شناسایی کرده اند. در تمام جوامع چه دموکراتیک، چه اقتدارگرا نوعی فساد مشاهده شده است، اما پدیداری فساد سیستماتیک نشان دهنده این واقعیت است که در کشورهای در حال توسعه منابع تخصیصی برای مصارف عمومی به طور موثر مدیریت نشده و به مصارف شخصی یا گروهی مفسدین و خلافکاران جامعه می رسد.

از جمله هزینه های فساد اقتصادی و سیاسی می توانیم به افزایش شکاف بین طبقات اجتماعی، افزایش بی اعتمادی مردم نسبت به دولت و به یکدیگر اشاره کنیم. این پندار در مردم تقویت می شود که مقامات دولتی و نجبگان اقتصادی منابع ملی را به یغما برده و حیف و میل می کنند. این دیدگاه منفی نسبت به دولت می تواند به بحران های سیاسی با پیامدهای جدی امنیتی در سطح ملی و حتی در سطوح بالاتر منطقه ای و بین المللی منتهی شود. بدون برنامه ریزی برای مبارزه جدی و مستمر با فساد نباید آمیدی به موفقیت برنامه های توسعه داشت (لطفیان، ۱۳۸۵: ۱۸۷).

در گزارش سال ۲۰۱۳ سازمان شفافیت بین المللی در خصوص شاخص ادراک فساد (CPI)، از میان ۱۷۷ کشور مورد بررسی، دانمارک و نیوزلند با کسب نمره ۹۱ (از ۱۰۰) در رتبه نخست شاخص ادراک فساد قرار گرفته و سالم ترین کشورهای جهان در سال ۲۰۱۳ شناخته شدند.

لازم به ذکر است در تدوین فهرست کشورها از لحاظ فساد اداری و اقتصادی، سازمان شفافیت بین الملل به هر کشور نمره ای را اختصاص می دهد که از نمره ۱۰۰ (به طور کلی فاقد فساد) تا صفر (کاملاً فساد) تغییر می کند. در شاخص ادراک فساد ۲۰۱۳، فنلاند و سوئد با نمره ۸۹ رتبه سوم را به دست آوردند و نروژ و سنگاپور با نمره ۸۶ رتبه پنجم شاخص ادراک فساد را از آن خود کردند. همچنین سومالی، کره شمالی و افغانستان با نمره ۸ در رتبه آخر و بنابراین فاسدترین کشورهای جهان در سال ۲۰۱۳ بوده اند. این کشورها در سال ۲۰۱۲ نیز با امتیاز ۸، فاسدترین کشورهای دنیا بوده اند.

علاوه بر این سودان، سودان جنوبی، لیبی، عراق، ازبکستان، ترکمنستان، سوریه و یمن از دیگر کشورهای فاسد دنیا در سال ۲۰۱۳ در گزارش سازمان شفافیت بین الملل هستند.

در گزارش سال ۲۰۱۳ سازمان شفافیت بین الملل، جمهوری اسلامی ایران با نمره ۲۵ در رتبه ۱۴۴ دنیا از نظر فساد اداری و اقتصادی قرار دارد. علاوه بر این کشورهای نیجریه، گینه نو، جمهوری آفریقای مرکزی و کامرون نیز از کشورهایی بوده اند که با کسب امتیاز ۲۵، در رتبه ۱۴۴ قرار داشته اند. جمهوری

اسلامی ایران در سال ۲۰۱۲ میلادی با ۲۸ امتیاز در رتبه ۱۳۳ در شاخص ادراک فساد قرار داشت (www.transparency.org/CPI.2013).

در افغانستان مساله فساد اداری به یک مشکل بزرگ تبدیل شده است و به دست طالبان و سایر مخالفین دولت این بهانه را داده است تا بی کفایتی دولت را مورد تاکید قرار داده امنیت کشور را متزلزل نماید تنها بعد مثبت این مشکل آن است که همه اقشار مردم افغانستان اعم از عامه مردم، فرهنگیان، مطبوعات، رسانه‌ها، سایت‌ها، دولت و مجلس مساله فساد را مورد توجه قرار داده‌اند.

در آفریقا فساد شدیداً پیشرفت‌های ملی، اجتماعی و اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به واقع فساد اغلب به فروپاشی ملی منجر می‌شود از جمله طبق شواهدی که راجع به کشور زئیر و سومالی وجود دارد در کشوری که دادن امتیاز به خویشاوندان منجر به سقوط خودشان شد مثال‌های دیگر نیز فروپاشی رژیم مارکوس در فیلیپین می‌باشد که آن هم به علت فساد گسترده در میان حاکمان و وابستگان آن‌ها رخ داده است. فروپاشی اخیر در ساختارهای ایالتی در آلبانی نیز چنین است و علاوه بر این فروپاشی ممتد دولت در پاکستان در چند سال اخیر نیز از جمله این ماجرا است.

در آفریقا تقریباً هر تغییری که در دولت ایجاد می‌شود، چه دیکتاتور و یا چه صلح‌گرا توسط گروگان‌ها برای محو کردن دولت‌های فاسد جریان پیدا کرده است. فساد، اقتصاد را از طریق دست دادن و عدم تخصیص منابع غیر کار آخواهد کرد. در این کشورها نیازهای اساسی شهروندان اعم از غذا، سرپناه، سلامتی و آموزش مورد بی توجهی قرار گرفته است. علاوه بر این فساد یک نیاز مصنوعی برای کمک‌های خارجی جهت جبران و حمایت‌ها و عوارض جانبی آن است. فساد عدم مدیریت و عدم احساس مسئولیت برای منابع ملی را به وجود آورده و در کشورهای در حال توسعه، بخش قابل ملاحظه‌ای از هزینه‌های رانت جویی مربوط به شبکه‌های حامی پیرو است و رانت‌های به دست آمده اغلب در داخل همین شبکه‌ها توزیع می‌شود. از یک طرف بخش بزرگی از کل نهاده‌های مورد استفاده در رانت‌جویی، اغلب در داخل این شبکه‌ها هزینه می‌شوند که بخش زیادی از آن‌ها غیر قانونی هستند مانند پرداخت رشوه به روسای مافیا و اعضای جناح‌های سیاسی برای اینکه حامی آن‌ها باشند بنابراین، این نهاده‌ها قدرت سازمانی حامیان را که اغلب جهت برنده شدن در مسابقات رانت جویی تعیین کننده هستند، حفظ می‌کنند. از طرف دیگر بخش زیادی از رانت‌های به دست آمده از رانت جویی به احتمال زیاد به اعضا یا رأی دهندگان کلیدی داخل این شبکه‌ها می‌رسد. بنابراین یک جریان چرخشی وجود خواهد داشت که به موجب آن بخش زیادی از درآمدهای رانتی که در یک دوره برای حامیان ایجاد می‌شود در دوره بعدی مخارج نهاده‌های رانت جویی پیروها را

فراهم می‌کند. این کار قدرت سازمانی آن‌ها را حفظ می‌کند و امکان دوره‌های رانت جویی بیش‌تری را فراهم می‌کند (حسین‌خان، مشتاق، ۱۳۸۶، ۱۵۳).

تنها در یک کشور این قاره یعنی نیجریه، کمیسیون ملی جرایم مالی و اقتصادی چنین برآورد نموده که حکمرانان سابق این کشور در طی سال‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۰، بیش از ۲۲۰ میلیارد پوند را به سرقت برده‌باشند، که بخش اعظم این پول در خارج نگهداری می‌شود. این مبلغ معادل کمک‌های اعطایی بین‌المللی به کل این قاره در طی مدت چهاردهه است. این حقیقت به ما کمک می‌کند که توضیح دهیم، علی‌رغم اینکه نیجریه یکی از غنی‌ترین کشورهای جهان از لحاظ منابع طبیعی است و درآمد نفتی این کشور از اواسط سال‌های دهه هفتاد تا کنون حدود ۳۰۰ میلیارد دلار آمریکا بوده است، چرا در آمد سرانه این کشور در سال ۲۰۰۲ یک چهارم حداکثر آن در اواسط سال‌های هفتاد و کم‌تر از سطح آن در دوران استقلال بوده است.

تحقیقاتی که گروه مبارزه با فساد در کنگو به عمل آورد نشان داد که تنها ۳٪ از قراردادهای دولتی مربوط به تدارکات در جمهوری دموکراتیک کنگو از راه شرکت در یک مناقصه صحیح منعقد شده است. بدون وجود چنین اقدامات حفاظتی، امکان رشوه‌خواری بسیار زیاد می‌شود.

قاره آفریقا متحمل زیان‌های فراوانی در نتیجه آلودگی به فساد مالی شده است، زیرا اکثر عایدات ناشی از آن در بانک‌های خارج از این قاره سپرده‌گذاری می‌شود. احتمالاً بزرگ‌ترین معضل آفریقا، فرار سرمایه است. اتحادیه آفریقا برآورد نموده که به علت وجود فساد مالی، سالیانه حدود ۱۴۸ میلیارد دلار به خارج از این قاره سرازیر می‌گردد و این میزان به اندازه یک چهارم درآمد ناخالص ملی در این قاره است. سایر برآوردها مربوط به مبلغ کلی عایدات غیرقانونی که به خارج از قاره آفریقا سرازیر می‌شود (شامل عایدات ناشی از فساد، معاملات تجاری ناسالم و اعمال مجرمانه) به میزان ۱۰۰ تا ۲۰۰ میلیارد دلار نیز می‌رسد و این موجب می‌شود که کمک‌های اعطایی به آفریقا و نیز کمک‌هایی که به این قاره در جهت جبران بدهی‌های آن می‌شود ناچیز به نظر برسد.

در طی سال‌های اخیر سالیانه مبلغ ۲۵ میلیارد دلار صرف کمک به آفریقا شده است این رقم را با برآوردی که از خروج سرمایه از قاره آفریقا که بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ میلیارد دلار در سال می‌باشد و نهایتاً به خزانه‌های غرب سرازیر می‌شود، مقایسه نمایید. به بیان دیگر در ازای هر ۱ دلار کمک خارجی که سخاوتمندانه و آشکارا به آفریقا اعطا می‌شود، چهار تا هشت دلار پول کثیف و به صورت زیرمیزی دریافت می‌گردد.

در مورد آفریقا، سرمایه‌ای که به صورت غیرقانونی خارج می‌شود هرگز بر نمی‌گردد. برآوردها

نشان می دهد که بین ۸۰ تا ۹۰ درصد سرمایه خارج شده هرگز به این قاره برنمی گردد. برآورد دیگر نشان می دهد که سیاستمداران آفریقایی تا کنون بین ۷۰۰ تا ۸۰۰ میلیارد دلار را از این قاره خارج نموده اند و به حساب های خود در بانک های خارجی ریخته اند.

توصیه های کمیسیون ویژه آفریقا:

- دولت های کشورهای توسعه یافته، سهام داران شرکت ها و مصرف کنندگان می بایست شرکت ها را تحت فشار قرار دهند که در خصوص فعالیت هایشان در کشورهای در حال توسعه از خودشان شفافیت بیش تری نشان دهند و در رفتارشان در این کشورها به موازین و قوانین بین المللی پایبند باشند.

- اصول شفافیت، نظیر اصولی که در طرح ابتکاری مربوط به شفافیت صنایع استخراجی وجود دارند، می بایست به سایر بخش های منابع طبیعی نظیر جنگل ها و آبریزان نیز گسترش یابد.

- کشورهای توسعه یافته می بایست سازمان های اعطا کننده اعتبارات صادرات خود را تشویق کنند که از خودشان شفافیت بیش تری نشان دهند و در راستای حمایت از کشورهای در حال توسعه، شرکت ها را ملزم به رعایت موازین بالاتری از شفافیت نمایند.

- کشورها و سرزمین هایی که دارای مراکز مالی قابل توجهی هستند باید در مورد عودت سرمایه ها و دارایی هایی که به صورت غیرقانونی راهی آن کشورها شده اند با فوریت اقدام نمایند و در این راه از هیچ گونه اقدام قانونی یا اداری فروگذار ننمایند.

ما تمامی کشورها را تشویق می کنیم که قوانینی وضع نمایند که به موجب آن از ورود و فرآهم آوردن ساحلی امن برای عایدات ناشی از فساد و به تبع آن اشخاصی که متهم به ارتکاب فساد هستند ممانعت به عمل آید.

تحقیقات دیگر نشان می دهد که رییس جمهور زئیر، موبوتو، در این روش پیشگام بوده است. میلیون ها قطعه الماس از طریق یک شرکت دولتی به نامه جکامینز با قیمتی کم تر از ۸/۵۵ دلار در هر قیراط (که کاملاً زیر قیمت بازار بود) از کشور زئیر خارج شد و این در حالی بود که مابه التفاوت ارزش این سنگ های قیمتی به حساب های شخصی پزیدنت موبوتو در خارج از کشور واریز می شد. در واقع از قیمت گذاری غلط به عنوان سازو کاری برای انجام اختلاس های کلان و پولشویی سرمایه های دولتی استفاده می شد.

عکس این سازو کار را نیز مقامات فاسدی که ترتیب واردات کالاهای خارجی را با قیمت های بیش تر از حساب های دولتی می دهند و مازاد آن را به حساب های شخصی خود، که اغلب در

خارج از کشور است و اریز می کنند، به کار می گیرند. مثال هایی از این مورد شامل واردات دستبند برای استفاده در پلیس کنیاست، که قیمت واقعی برای هر جفت آن هزار شیلینگ کنیایی بود، ولی در فاکتور فروش، قیمت هر جفت از آن سه هزار و پانصد شیلینگ منظور شده بود به طوری که شخص بتواند از هر جفت آن بیش از صد و پنجاه درصد سود کسب نماید. قیمت های توری در بخش سلامت و در تهیه دارو مشکلات حادی را به وجود آورده است. استفاده از قیمت گذاری غلط در بخش تدارکات عمومی به معنای اختلاس از منابع دولتی است.

ژنرال آباکا و مفقود شدن میلیاردها پول:

یکی از بدنام ترین رهبران سیاسی جهان که به خاطر دزدی هایش معروف است، ژنرال سانی آباکاست که در بین سال های ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۸ رییس جمهور نیجریه بود. بر آورد می شود که در آن زمان او و نزدیکانش بین ۳ تا ۵ میلیارد دلار از مردم نیجریه سرقت کرده باشند. در جریان تحقیقاتی که پس از تغییر دولت این کشور صورت گرفت اطلاعات در مورد چگونگی و مکان پولشویی و نیز مشکلات موجود بر سر راه ردیابی، مسدود کردن و بازگشت پول های به سرقت رفته آشکار شده است.

پول های آباکا در بریتانیا:

تحقیقات سازمان بازرسی خدمات مالی در سال ۲۰۰۱ نشان می دهد که بیش از ۱/۳ میلیارد دلار آمریکا که مرتبط با آباکا بود، در بین سال های ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۰ به ۴۲ حساب بانکی وی در بریتانیا واریز شده است. این رقم حدود ۲۰ درصد کل مبالغی است که تخمین زده می شود آباکا و اطرافیانش دزدیده باشند.

سازمان بازرسی خدمات مالی دریافت که از این تعداد، ۱۵ بانک دارای «ضعف آشکار» بودند و ۹۸ درصد این پول به این بانک ها واریز شده است. سازمان بازرسی خدمات مالی نام این بانک ها را افشا نکرد و این در حالی بود که مقامات سویسی تصمیم گرفتند نام بانک های متخلف در سویس را اعلام نمایند موجب انتقاد شدید از سازمان بازرسی خدمات مالی برای حمایتش از مجرمان شد که می توان از آن درس هایی برای موارد مشابه در آینده گرفت. تجربه این تحقیق در ردیابی سرمایه های به سرقت رفته هم دستاوردهایی را که می توان کسب کرد نشان داد و مشکلات موجود و به ویژه معضل تأخیر زمانی، انجام تحقیقات و ردیابی دارایی ها به منظور رسیدن به مرحله مسدود کردن آن

زمان بیش تری می برد تا اینکه یک حسابدار یا بانکدار این دارایی ها را به حساب دیگری منتقل کند.

مصادیق فساد کشورهای توسعه یافته در کشورهای در حال توسعه

فساد کشورهای صنعتی و شرکت های چند ملیتی در عراق

استوارت بوون یکی از مقامات بلند پایه آمریکا در بازسازی عراق می گوید: «عراق از جایگاه سوم در لیست فاسد ترین کشورها برخوردار است. فساد مالی عراق به بیش از چهار میلیارد دلار می رسد» بوون این فساد مالی موجود در عراق را نتیجه وجود ثقل و سوء مدیریت برشمرد. میزان فساد در عراق به بیش از ۱۰ درصد از تولید ناخالص ملی عراق می رسد. بین هشت تا ۱۰ میلیارد دلار از بودجه سالانه عراق به دلیل عدم توانایی کشور در استفاده صحیح از این مبالغ، در طرح های بیهوده پیمال می شود و این امر ناشی از میزان فساد شایع در کشور است (روزنامه سرمایه، خرداد ۱۳۸۸).

اوایل ماه جاری، کمیسیون بررسی قراردادهای منعقد شده در عراق گزارشی را که توسط بازرس کل امور بازسازی عراق آماده شده بود به کنگره آمریکا ارایه کرد. در این گزارش به بی کفایتی ها، پارتی بازی ها، ناکامی ها و سرپوش گذاشتن ها بر اشتباهات در فعالیت ها برای بازسازی عراق نه تنها از سوی مقام های عراقی بلکه از طرف مقاطعه کاران آمریکایی اشاره شده است. در گزارش بررسی بازسازی عراق آمده است که تا اواسط سال ۲۰۰۸، ۱۱۷ میلیارد دلار شامل ۵۰ میلیارد دلار در بازسازی عراق هزینه شده است که با توجه به این هزینه ها روند بازسازی عراق به شدت با کندی انجام می شود و این در حالی است که هنوز عراق با ویرانی های بسیاری روبرو است.

پروژه بازسازی عراق به طور ویژه ای به فعالیت مقاطعه کاران وابسته است. این در حالی است که وابستگی به فعالیت مقاطعه کاران باعث شده که زمینه پارتی بازی و سودجویی همیان این مقاطعه کاران خارجی در عراق فراهم شود. فساد دایم در بخش های نفت و گاز عراق احتمالاً اثرات مخربی بر تلاش هایی که در جهت برقراری صلح صورت می گیرد، داشته است.

ژنرال استوارت پاون، بازپرس ویژه آمریکا در امر بازسازی عراق، در گزارش خود اعلام کرد: تولید نفت عراق طی ماه مارس به طور متوسط روزانه به ۱۸/۲ میلیون بشکه رسید که این میزان کم تر از میزان تولید در قبل از جنگ بود. در حالی که قبل از جنگ، تولید روزانه نفت به ۵۸/۲ میلیون بشکه می رسید و کم ترین میزان تولید نفت قبل از جنگ ۳/۲ میلیون بشکه بود. گزارش این ژنرال آمریکایی حاکی از این است که فساد در بخش های نفت و گاز عراق مشکل دایمی است و می تواند تاثیرات بدی در عملیات بازسازی و ایجاد دموکراسی در عراق بگذارد. وضعیت بخش های نفت و گاز در عراق، تغییری نکرده است. از میان ۴۳۹/۱۸ میلیارد دلاری که کنگره آمریکا برای بازسازی

عراق اختصاص داده، بخش نفت و گاز تنها به ۱/۷۴ میلیارد دلار آن دسترسی پیدا کرده است (گلف نیوز، ۷ اسفند ۱۳۸۷).

تحریم کشورهای در حال توسعه و فساد

شواهد قوی وجود دارد دال بر اینکه فساد جذابیت یک کشور برای جذب سرمایه گذاری را کاهش می دهد و باعث افت تجمع و ورود سرمایه می شود. در یک بررسی از ۶۵ کشور با در نظر گرفتن متغیرهای توضیحی مختلف مانند تولید ناخالص داخلی سرانه، نرخ پس انداز داخلی و صادرات مواد خام، با سطح اطمینان ۹۹ درصد نشان داده شده است که فساد ورود سرمایه را کاهش می دهد از سوی دیگر فساد به بهره وری سرمایه آسیب می زند و لذا انگیزه سرمایه گذاری را برای سرمایه گذاران داخلی و خارجی کاهش می دهد از این رو کشورهای فساد پذیر در رقابت های جهانی برای جلب سرمایه بازنده می شوند. همچنین از آنجا که فساد خطر سرمایه گذاری را با کاهش امنیت حقوق مالکیت افزایش می دهد، به طور قطع تاثیر منفی بر نسبت سرمایه گذاری به تولید ناخالص داخلی دارد.

اقتصاد سایه، بازار سیاه یا اقتصاد زیرزمینی به عنوان بازاری شناخته می شود که از انواع مختلف دادوستدها تشکیل شده است. در این بازار مالیات ها، قانونمندی ها و راهکارهای قانونی تجارت نادیده گرفته شده و از آن پرهیز می شود. اقتصاد سایه در زمینه هایی امکان رشد می یابد که فساد، قوانین دست و پاگیر و انحصارات قانونی امکان فعالیت های اقتصادی را محدود کند. اقتصاد سایه به عنوان اقتصاد غیررسمی شناخته می شود و محدود به فعالیت های غیرقانونی نمی شود. ادامه قوانین دست و پاگیر در کشورهای در حال توسعه زمینه تولید و پرداخت مالیات و دشواری در دریافت جواز کار همچنان عامل مهمی در روند تقویت بازار زیرزمینی و اقتصاد سایه است بنابراین در حالی که کشورهای در حال گذار در درجه اول از کلاهبرداری های مالیاتی که شامل صادرات بازار سیاه نیروی کار می شود تاثیر می پذیرند، کشورهای توسعه یافته تمرکز خود را معطوف به مبارزه با فعالیت های مجرمانه می کنند. در این میان، فساد عامل تعیین کننده در وجود اقتصاد زیرزمینی است.

برخورد با فساد از طریق تعهدات و پیمان های بین المللی

مبارزه علیه فساد، که زمانی در حوزه ی عمل دولت هر کشور بود، در حال حاضر وظیفه ی جامعه ی بین الملل است که با تلاش مشترک به تکمیل اقدامات یکدیگر پردازند. زمانی بود که

فساد پدیده‌ای فراگیر تلقی می‌شد و پرداختن به آن را اقدامی غیر ممکن می‌دانستند و اکراه داشتند در مورد فساد صحبتی به میان آورند و آن را پدیده‌ای داخلی و خاص خود می‌شماردند. امروزه، جلسات متعدد و همایش‌ها و مکانیزم‌های چند جانبه فقط برای پرداختن به مسئله‌ی فساد در جریان است. کشورهای گوناگونی در فعالیت‌های علیه رشوه خواری با یکدیگر همکاری دارند.

از سال ۱۹۹۶، توافقات بین‌المللی ضد فساد، تعهداتی سیاسی برای مبارزه با فساد ایجاد کرده و علاوه بر این قواعد و مقرراتی برای به عمل در آوردن این اقدام وضع گردیده است.

توافقات چند جانبه‌ی مبارزه با فساد، اصول شناخته شده‌ی بین‌المللی برای این اقدام را تدوین کرده و تعهد دولت‌ها برای عمل به این اصول را تحکیم می‌بخشد. این اصول که در کنوانسیون سازمان ملل علیه فساد (UNCAC) صورت بندی شد، فراتر از صرفاً ترغیب دولت‌ها به غیر قانونی اعلام کردن اعمال فساد آمیز می‌رود. این‌ها اصولی هستند که مستلزم اقداماتی جدی در بعضی حوزه‌ها می‌باشند. این توافقات، مبارزه در یک یا چند جبهه را برای از میان بردن فساد می‌طلبند که فهرست وار در ذیل می‌آید:

- **اجرای قانون:** تحقیقات بی‌طرفانه، قدرت قضایی و تحت پیگرد قانونی قرار دادن، اصولی هستند که می‌توانند به افشای فساد پرداخته و موارد آن را تحت تعقیب قرار دهند. به این ترتیب، دولت‌ها و ادار می‌شوند قوانین مؤثری علیه این قبیل جرم‌ها و کشف آن‌ها و منع از آن‌ها وضع کرده و مجازات‌هایی جهت رشوه خواری و دیگر اعمال فساد آمیز تعیین کنند.

- **جلوگیری از فساد در بخش دولتی:** بسیاری از توافقات ضد فساد بین‌المللی، از دولت‌ها می‌خواهند تا سلسله تدابیری را در راستای مبارزه با فساد اتخاذ کنند، از جمله در نظر گرفتن معیارهای والای اخلاقی برای کارمندان، ایجاد نظام‌های مدیریتی و مالی شفاف، علنی کردن دارایی‌های شخصی، حمایت از خبرچین‌ها، ایجاد نهادهایی که پاسخگوی اقدامات دولت باشند و تأمین دسترسی به اطلاعات دولتی.

- **جلوگیری از فساد در بخش خصوصی:** بسیاری از توافقات بین‌المللی ضد فساد بر تعهد دولت‌ها برای ایجاد تمهیداتی در جهت رفتار بخش خصوصی هم تأکید کرده‌اند مانند ضوابط کنترل حساب‌های شرکت برای جلوگیری از پنهان کردن مبالغی که به طور غیرقانونی وارد این حساب‌ها می‌شود و رشوه، همچنین کلاهبرداری شرکتی و موارد معافیت‌های مالیاتی رشوه خواری.

- **شیوه‌های پیگیری:** در چارچوب ابزارهای چند جانبه‌ی ضد فساد، شیوه‌های ارزش‌یابی یا پیگیری اقدامات انجام شده موجب تسهیل در شناسایی نقاط ضعف در همیاری‌های بین‌المللی و جبران آن‌ها است.

در حال حاضر چهار نهاد ضد فساد برای ارزش یابی شیوه های کار وجود دارد: سازمان شیوه ی پیگیری ایالات متحده آمریکا، مجمع گروه اتحادیه اروپا علیه فساد، سازمان همکاری های اقتصادی و توسعه ی (OECD)، کار گروه مبارزه با رشوه خواری، پیمان ثابت ابتکار ضد فساد.

توافقات و ابتکارات بین المللی موجود

کامل ترین و جامع ترین توافقاتی که تا به حال صورت گرفته در سایه ی حمایت های سازمان ملل متحد بوده است. بیش از ۱۳۰ کشور در مذاکرات دوساله ی کنفرانس های سازمان ملل علیه فساد شرکت داشته اند که از ماه دسامبر ۲۰۰۵ به مورد اجرا در آمد و ششمین آن در سال ۲۰۱۴ در کشور پاناما برگزار شد. این رشته توافقات تمام زمینه های کاری را که در بالا به آن ها اشاره شد تحت پوشش قرار می دهد و برای اولین بار، در چارچوب این همکاری می توان در مورد باز یافتن دارایی ها نیز اقدام نمود و تا به امروز با ۱۴۰ امضا کننده و ۸۰ هیأت، اولین توافق جهانی قابل اجرا بر ضد فساد است.

شورای اروپا (COE)، سه سند اولیه برای هدایت اعضای خود به سوی مبارزه با فساد تهیه کرده است. دو سند قطعنامه هایی هستند (قطعنامه قانون جرم ۱۹۹۷ شورای اروپا علیه فساد و قطعنامه ی حقوق مدنی شورای اروپا علیه فساد) و دیگری شامل اصول غیر الزامی است (بیست اصل هادی شورای اروپا برای مبارزه علیه فساد). شورای اروپا شیوه ی مشابهی نیز برای کنترل اجرای این اصول و قطعنامه ها برای ۴۲ کشور، از جمله ایالات متحده آمریکا ایجاد کرده است. اتحادیه ی اروپا نیز اسنادی برای هدایت اعضای خود تنظیم کرده است این اسناد شامل پیمان سال ۱۹۹۷ اتحادیه ی اروپا برای مبارزه علیه فساد شامل مقامات جوامع اروپا یا مقامات کشور های عضو و اقدامات مشترک اتحادیه ی اروپا در مورد فساد در بخش خصوصی سال ۱۹۹۸ است. سند دیگری نیز متعلق به سال ۲۰۰۲ تحت عنوان "اصول مبارزه با فساد در بخش خصوصی اتحادیه ی اروپا" وجود دارد. پیمان ثبات سال ۲۰۰۰، که توسط هفت کشور جنوب شرقی اروپا به امضا رسید و شیوه ی مشابه کنترل اجرای آن، تحت عنوان ابتکار عمل پیمان ثابت ضد فساد (SPAI) شناخته شده است.

در آمریکای لاتین، در سال ۱۹۹۶، پیمان میان کشورهای آمریکا بر علیه فساد، تحت حمایت سازمان ایالتی آمریکا (AOS) مورد مذاکره قرار گرفت و در سال ۲۰۰۱ دستور اجرای شیوه ی مشابهی برای ضمانت اجرایی آن صادر شد. در حال حاضر ۳۳ کشور، من جمله ایالات متحده، امضا کنندگان این موافقت نامه هستند.

در آسیا، ۲۱ کشور منطقه ی پاسیفیک، قرار دادی غیر الزامی علیه فساد امضا کرده اند. این قرار داد که موسوم است به برنامه ی عملیاتی ضد فساد برای آسیا و منطقه ی پاسیفیک ADB/OECD، تحت حمایت بانک توسعه ی آسیا و سازمان همکاری های اقتصادی و توسعه صورت گرفت. در سال ۲۰۰۴، رهبران APEC (همکاری های اقتصادی در منطقه ی پاسیفیک و آسیا) فعالیت های ضد فساد را تأیید کرده و در آن متعهد به اجرای مواد اجلاسیه ی سازمان ملل علیه فساد شده اند. آن ها تعهد کرده اند که در منطقه برای پناه مقامات فاسد، کسانی که به آن ها رشوه می دهند و پول هایی که از راه غیر قانونی کسب شده، جایی نباشد.

در آفریقا، اجلاس اتحاد آفریقا در جلوگیری و مبارزه با فساد، توسط سران کشور ها در اجلاس سران مپوتو در موزامبیک، در ژوئیه ی ۲۰۰۳، تشکیل شد. در پروتوکل ضد فساد توسعه ی جامعه جنوب آفریقا در سال ۲۰۰۱، تدابیری اندیشیده شده که توسط ۱۴ کشور عضو مورد تأیید قرار گرفته است. در سال ۱۹۹۹، اتحاد جهانی برای آفریقا (GCA) با تنظیم اصول غیر الزامی برای مبارزه با فساد توانست حمایت و همکاری ۱۱ کشور عضو را جلب نماید.

در خاورمیانه، کشور های عرب از طریق یک شبکه ی منطقه ای، حکومت شایسته برای توسعه (GFD)، جهت اعمال اصلاحاتی در حکومت و مدرنیزه کردن بخش دولتی و ایجاد شرایط لازم برای پیشرفت های اقتصادی و اجتماعی در منطقه، به همکاری پرداخته اند. مبارزه با فساد و مخصوصاً تلاش برای اجابت کنفرانس سازمان ملل علیه فساد، یکی از ستون های اصلی این اقدام ها می باشد.

۳۷ کشوری که پیمان سال ۱۹۹۷ در مورد مبارزه با رشوه خواری مقامات خارجی در فعالیت های تجاری بین المللی را امضا کرده بودند، تدابیری برای ضمانت اجرایی آن اتخاذ نمودند. پیمان OECD محدوده ای دقیق دارد و توجه آن در درجه ی اول به استفاده از قوانین کشور برای محکوم کردن رشوه خواری از سوی مقام های دولتی خارجی است.

گروه ضربت مالی (FATF) هم در دستور کار بین المللی ضد فساد سهم دارد. FATF، طبق معیار های بین المللی با پولشویی و جرم های مالی در ۹+۴ توصیه ی خود مبارزه کرده و به کنترل اجرای این توصیه هادر کشور های پذیرا در این هیأت میان دولتی، نمایندگان مقامات سرپرستی - نظارتی و نهاد های مالی را گردهم می آورد و سوء استفاده های نظام مالی را، که در نتیجه ی فساد صورت می گیرد به آنان گوشزد می کند. در سال های اخیر، گروه ۸ (G8)، که گروهی متشکل از ۸ کشور (کانادا، فرانسه، آلمان، ایتالیا، ژاپن، روسیه، بریتانیا، و ایالات متحده) است و برای بحث و بررسی در مورد اقتصاد و خط مشی های

سیاسی گرد هم آمده است، مبارزه با فساد را یکی از موضوعات اصلی جلسات خود قرار داده اند و به تلاش برای مبارزه با فساد در سطوح بالا (دزد سالاری)، پناه ندادن به مقامات فاسد، همکاری در جبران دارایی های حاصله از راه های غیر قانونی، حمایت از شفافیت طرح ها برای بالاتر بردن بودجه، تدارکات و حس مسئولیت اولویت بخشیده اند.

توافقات بین المللی ضد فساد، نقش مؤثری در محکوم کردن فساد در سطح جهانی دارد این توافقات دولت ها را وادار به اقدام کرده و همکاری های بین المللی و کمک های فنی را تسهیل می کنند.

اجلاسیه ی سازمان ملل علیه فساد یا (UNCAC) نقطه ی عطفی در توسعه ی توافقات بین المللی در همین مورد است. این اجلاسیه از موضوعات مطرح شده در اجلاس های منطقه ای و جهانی قبل استفاده کرده و یک سلسله مسوولیت های جامع پدید می آورد. این نخستین توافق بین المللی است که بیش از ۴۰ هیأت و تا به امروز بیش از ۸۰ هیأت را جلب نموده و احتمالاً اولین سند قابل اجرای بین المللی خواهد بود که منحصر به فساد می پردازد. در این سند اصول آزمایش شده برای مبارزه با فساد، که شامل اهمیت همکاری های بین المللی نیز هست، چون اصول جهانی که از سوی کشورها یا مناطقی با طرز فکر مشابه اتخاذ شده اند، مورد توجه قرار گرفته است.

دولت ها به تدریج از کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد استقبال می کنند و به آن می پیوندند و برای عملی کردن هر چه بهتر اهداف آن و تسهیل در اخذ کمک های فنی، پیگیری های لازم را به عمل می آورند در ضمن، تعهدات منطقه ای و شیوه های کار برای پیشبرد فعالیت های ضد فساد و حفظ همکاری دولت ها در میان شرکایی آشنا از اهمیت زیادی برخوردار است. به علاوه، صادر کنندگان عمده ی جهان باید همکاری نزدیک خود را با اجلاس ضد رشوه خواری OECD و شیوه های کنترل آن ادامه داده تا از رشوه خواری مقام های خارجی در فعالیت های تجاری بین المللی کاسته شود. کشور های OECD باید اراده ی سیاسی خود را از طریق مجری نمودن قوانینی که رشوه خواری را ممنوع اعلام می کند، به منصفه ی ظهور برسانند.

ماهیت بین المللی فساد به گونه ای است که برای جلوگیری کردن از آن و انجام تحقیقات و پیگرد موارد مرتبط با آن نیاز به همکاری های بین المللی وسیع وجود دارد. گروه احزاب یکپارچه پارلمان بریتانیا ویژه مسایل آفریقا به دولت بریتانیا توصیه می کند که به کار کردن با شرکای بین المللی خود ادامه دهد تا موجب ارتقاء استانداردهای مبارزه با فساد گردد. یکی از روش های مهم در این زمینه حمایت فعال از اعضای غیر از سازمان توسعه و همکاری های اقتصادی است که آنان را مجبور به

امضای کمیسیون نماید و موجبات ملحق شدن آنان را به کار گروه مبارزه با ارتشاء در معاملات تجاری بین‌المللی فراهم کند (آن روی سکه، بریتانیا و فساد در آفریقا، ترجمه حسن مرادی، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸۷).

صندوق بین‌المللی پول نگرانی خود را از شفاف نبودن فعالیت‌های دولت‌گینه استوایی و وجود تبعیض در توسعه بخش اعظمی از جمعیت این کشور، که علی‌رغم صدها میلیون دلار درآمدهای نفتی این کشور به وقوع پیوسته ابراز کرده است. در پاسخ به درخواست‌هایی که از این کشور برای شفافیت مالی شد سخنگوی دولت عنوان کرد اینکه چگونه این پول‌ها خرج شود به دولت این کشور مربوط می‌شود. مطبوعاتی که در این رابطه تحقیق کرده‌اند افشا نموده‌اند که اکثر این پول‌ها توسط مقامات دولتی و شخص رییس‌جمهور این کشور به سرقت برده شده و به بانک‌های خارجی واریز شده است.

بنا به گزارش روزنامه لوس آنجلس تا میز مبلغ ۳۰۰ تا ۵۰۰ میلیون دلار آمریکایی در بانک ریگز، شعبه شهر واشینگتون دی.سی. سپرده‌گذاری شده، و این مبلغ در اختیار شخص رییس‌جمهور این کشور آبیانگ بود و اینکه او این مبلغ را از شرکت‌های نفتی اکسون موبیل و امراد هس دریافت کرده بود. دولت گینه استوایی می‌گوید که این حساب یکی از حساب‌های رسمی خزانه‌داری این کشور است، اما بانکی که این حساب را باز کرد همچنین تسهیلاتی را برای خرید دو باب منزل شخصی مجلل برای آبیانگ و برادرش که فرمانده نیروهای مسلح این کشور بود نیز در آمریکا فراهم کرد. گزارشی که توسط گروه اقلیت سنای آمریکا منتشر شد نشان می‌دهد که آبیانگ و دولت‌ش حدود ۶۰ حساب در بانک ریگز دارند که جمعاً حدود ۷۰۰ میلیون دلار آمریکا در آن‌ها وجود دارد. بنا به این گزارش، در یک مقطع زمانی بانک دیگر مبلغی بیش از ۱۱ میلیون دلار از یکی از حساب‌های خارجی متعلق به آبیانگ و همسرش دریافت کرد. پس از انجام تحقیقات فدرال، بانک ریگز به خاطر فعالیت‌هایش در سال ۲۰۰۴ جریمه شد.

در این پرونده بانک بریتانیایی HSBC و صاحب شعبه Spanish Abbey BSCH هم مورد اتهام قرار گرفته‌اند. هر دو آن‌ها حواله‌هایی از حساب‌های رسمی مربوط به درآمدهای نفتی از بانک ریگز را به حساب‌های خارجی که مأموران تحقیق معتقدند در اختیار آبیانگ بوده فرستاده‌اند. به نظر می‌رسد که HSBC حساب‌هایی را برای یکی از این شرکت‌ها در لوکزامبورگ و قبرس باز کرده باشد. قوانین مربوط به محرمانه بودن حساب‌های بانکی اشخاص از صاحبان ذی‌نفع این حساب‌ها حمایت کرده و مانع از ادامه تحقیقات مقام‌های آمریکایی در این رابطه شده است.

کنوانسیون ضد رشوه سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)

این کنوانسیون علیه رشوه دهندگان به مأموران دولتی در قراردادهای تجاری بین‌المللی است که ابزار قانونی بسیار مهمی، برای مبارزه علیه رشوه دهندگان در معاهدات بین‌المللی است. این کنوانسیون در سال ۱۹۹۹ به اجرا درآمد و در حال حاضر شامل ۳۷ عضو، از جمله شامل کشورهای عضو جی-۸ است.

هرچند این کنوانسیون منبع و مرجع مهمی برای مبارزه علیه رشوه دهندگان است، اما بیش‌تر مدیران کشورهای اروپایی غربی و ایالات متحده آمریکا هیچ‌گونه آشنایی با این کنوانسیون ندارند. همچنین این نکته حایز اهمیت است که مدیران ارشد کشورهای پر درآمد مقایسه با مدیران ارشد کشورهای با درآمد پایین‌تر، آگاهی کم‌تری از این کنوانسیون دارند که نسبت آن ۷۹ درصد در مقابل ۶۸ درصد است (Bribe Payers Index <http://www.transparency.org>, 2008).

رشوه در معاملات بین‌المللی و قوانین برخورد با رشوه

در فرهنگ عمومی رشوه عبارت است از دریافت وجه یا مال یا هر چیزی که برای از بین بردن حق یا انجام کاری برخلاف مقررات و وظیفه به کسی داده می‌شود. رشوه دادن و رشوه گرفتن هر دو عملی غیر اخلاقی و مذموم هستند که انجام آن‌ها تحت شرایطی که بررسی خواهیم کرد، قابل مجازات است. رشاء (رشوه دادن) و ارتشاء (رشوه گرفتن) از جمله جرایم علیه آسایش عمومی اند که موجب سلب اعتماد مردم نسبت به هیأت حاکمه و نظام اجرایی و اداری و از بین رفتن اطمینان عمومی نسبت به کارکنان اداری و مأمورانی دولتی شوند و زمینه ترویج فساد مالی را برای سایرین فراهم می‌کنند.

رشاء و ارتشاء تقریباً با روی کار آمدن نهادهای عمومی در جوامع بشری ظهور پیدا کردند به طوری که در طول تاریخ داستان‌های زیادی در این خصوص به چشم می‌خورد. در اسلام عمل رشوه دادن و رشوه گرفتن گناه و مستوجب مجازات است. قرآن کریم از آن به «اکل مال به باطل» یاد کرده است. در روایات نیز این کار هم پایه کفر به خدا دانسته شده و به راشی و مرتشی وعده آتش داده شده است.

رشوه داد و ستد پیچیده‌ای است که یک طرف آن کسی است که رشوه می‌دهد و از آن نفع می‌برد و طرف دیگر کسی است که آن را قبول می‌کند. سازمان شفافیت بین‌الملل با ارائه تعریفی از فساد یعنی «سوء استفاده از قدرت در جهت منافع شخصی» محدودیت‌های بسیاری را برای رشوه دهندگان و رشوه

گیرندگان ایجاد نموده است.

یافته های حاصل از پیمایش رشوه دهندگان در سال ۲۰۰۸ نشان می دهد که بسیاری از کشورهای پیشرفته اقتصادی و بخش های مهم صنعتی آن ها، به نوعی با فساد بین المللی آلوده شده اند. سازمان شفافیت بین الملل از دولت ها و بخش های خصوصی می خواهد تا با تلاش های هماهنگ و مستمر، سوء استفاده از قدرت را متوقف نمایند و تأثیر مخرب آن را بر زندگی بشر کاهش دهند. بر اساس پژوهش به عمل آمده، سازمان ها و شرکت های متعلق به کشورهای بلژیک و کانادا به هنگام انجام معاملات تجاری خارجی، کم ترین پرداخت رشوه را دارند. بعد از این کشورها، کشورهای هلند و سوئیس قرار می گیرند و در انتها پاسخ دهندگان، بیان کرده اند که شرکت های روسی بیش ترین حد پرداخت رشوه را دارا می باشند نتیجه ای که می توان دریافت اینکه، هیچ کشوری به امتیاز ۹ یا ۱۰ دست نیافت و این بدان معنی است که تمامی کشورها، به نوعی درگیر در فساد خارجی هستند.

رشوه خواری به اشکال و روش های گوناگونی بروز پیدا می کند تا جایی که در قالب قراردادهای بین المللی و داخلی نیز ظاهر شده و به نحوی عمل می شود که کاملاً موجه و قانونی جلوه کند. متأسفانه در کشور ما بعد از پایان جنگ این عمل مذموم رشد قابل ملاحظه ای پیدا کرد و مقنن بر آن شد تا با تشدید مجازات، در صدد مقابله با آن بر آید. از این رو در سال ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام «قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء» را تصویب کرد. برابر مقررات فعلی هرگاه مستخدمین و ماموران دولتی اعم از کادر قضایی و اداری، شوراها یا شهرداری ها یا نهادهای انقلابی و به طور کلی قوای سه گانه، نیروهای مسلح، شرکت های دولتی یا سازمان های دولتی یا وابسته به دولت یا مامورین به خدمات عمومی (خواه رسمی یا غیر رسمی) برای انجام دادن یا انجام ندادن امری که مربوط به سازمان های مزبور است وجه یا مال یا سند پرداخت وجه یا تسلیم مالی را مستقیماً یا غیر مستقیم قبول کنند، در حکم مرتشی هستند و فرق نمی کند که امر مورد نظر مربوط به وظایف آن ها باشد یا آنکه مربوط به مامور دیگری در آن سازمان باشد. در این صورت خواه آن کار را انجام داده یا نداده باشد و انجام آن بر طبق وظیفه یا برحق بوده یا نبوده باشد یا آنکه در انجام یا عدم انجام آن مؤثر بوده یا نبوده باشد، مجازات هایی برای آن تعیین شده است.

اما رشوه دهنده (راشی) نیز با دادن رشوه مرتکب جرم شده و از حیث قانون قابل تعقیب و مجازات است. از این رو قانون مقرر داشته است: هر کس عالمناً و از روی عمد برای اقدام به امری یا امتناع از انجام کاری که از وظایف مامورین است وجه یا مالی یا سند پرداخت وجه (مثل چک، و

سفته) یا سند تسلیم مالی (مانند حواله واگذاری خودرو یا موافقت اصولی) را مستقیم یا غیر مستقیم بدهد، علاوه بر ضبط مال ناشی از ارتشاء به حبس از شش ماه تا سه سال و یا تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم خواهد شد.

با این همه به لحاظ خطرات ناشی از جرم ارتشاء در نظم اداری کشور، فسادهای پنهان ناشی از آن و اهمیت نقش و همکاری رشوه دهندگان در کشف فساد و رشوه خواری کارکنان دولت، چنانچه رشوه دهنده قبل از کشف جرم مامورین و ضابطین دادگستری را از وقوع جرم مطلع کند، از ضبط مال معاف می شود و اگر امتیازی به او تعلق گرفته باشد، لغو نخواهد شد.

چنانچه رشوه دهنده با اقرار خود پس از کشف جرم توسط مأموران و در ضمن تعقیب موجب شود که رشوه گیرندگان شناسایی و تعقیب شوند، تا نصف مالی که به عنوان رشوه پرداخته است به او بازگردانده شود ولی امتیازی که به وی تعلق گرفته لغو می شود. اگر ثابت شود رشوه دهنده مضطر بوده یا برای حفظ حقوق حقه اش ناچار به پرداخت رشوه شده، تعقیب و مجازات نخواهد شد و وجه یا مالی که پرداخته به او بازگردانده خواهد شد (البته اثبات این موضوع در دادگاه و پس از طی مراحل قضایی است).

در قوانین کشور، به اشکال مختلفی از جرم انگاری به جرم ارتشاء برمی خوریم که به اختصار به آن ها می پردازیم.

ارتشاء توسط کارشناسان رسمی دادگستری

کارشناسان رسمی دادگستری چه از سوی دادگاه انتخاب شوند و چه از سوی طرفین اختلاف، چنانچه در مقابل اخذ وجه یا مال به نفع یکی از طرفین اظهار نظر کنند، به حبس از شش ماه تا دو سال یا جزای نقدی از ۳ تا ۱۲ میلیون ریال محکوم می شوند.

ارتشاء توسط کارکنان قضایی

اگر قضات دادگاه به واسطه ارتشاء حکم به مجازاتی شدیدتر از آنچه که در قانون مقرر شده صادر کنند، علاوه بر مجازات ارتشاء به مجازات مقدار زایدی که در مورد حکم واقع شده محکوم می شوند.

ارتشاء هنگامی که رشوه وجه نقد نباشد

اگر رشوه به صورت وجه نقد نباشد بلکه مالی بلاعوض یا به مقدار بسیار ارزان تر از قیمت معمولی یا ظاهراً به قیمت معمولی ولی در واقع به مقدار کم تر از قیمت واقعی به مأموران دولتی به طور مستقیم به خودشان یا به شخص مورد نظر آنان منتقل شود یا به قصد رشوه مالی از آن ها به مقدار

گران تر از مقدار حقیقی اش خریداری شود، مجازات ارتشاء بر آن ها تحمیل خواهد شد.

واسطه گری برای رشوه دادن و رشوه گرفتن

هر کس عالماً و از روی عمد سبب شود تا جرم ارتشاء محقق شود (برای مثال با طرفین رشوه دهنده و رشوه گیرنده مذاکره کند یا در پرداخت و گرفتن وجه کمک کند)، به مجازات رشوه دهنده محکوم می شود.

گرفتن کمیسیون و پورسانت

یکی از جرایم شایع در معاملات بین المللی یا داخلی، اخذ کمیسیون یا پورسانت در معاملات دولتی است که ارقام آن بسیار زیاد است.

کشف این جرایم متأسفانه به واسطه قدرتی که حاکمان دولتی دارند بسیار سخت بوده و معمولاً به صورت شبکه ای و در قالب جرایم سازمان یافته محقق می شوند.

در سال ۱۳۷۲ قانونگذار به صورت خاص به این عمل توجه پیدا کرد و با تصویب ماده واحده ای، مجازات حبس و جزای نقدی برای آن مقرر کرده است.

بر این اساس قبول هر گونه پورسانت اعم از وجه، مال، سند پرداخت وجه یا تسلیم مال تحت هر عنوان به طور مستقیم یا غیر مستقیم (برای مثال منظور کردن پورسانت به حساب فرزندان یا اقوام دیگر) در رابطه با معاملات خارجی، قوای سه گانه، سازمان ها، شرکت ها و مؤسسات دولتی، نیروهای مسلح، نهادهای انقلابی، شهرداری ها و کلیه تشکیلات وابسته به آن ها ممنوع است و مرتکب، علاوه بر پورسانت یا معادل آن به دولت، به دو تا پنج سال حبس و جزای نقدی معادل مبلغ پورسانت محکوم می شود.

قانون پورسانت خارجی

قبول هر گونه پورسانت از قبیل وجه، مال، سند پرداخت وجه یا تسلیم مال تحت هر عنوان به طور مستقیم یا غیر مستقیم در رابطه با معاملات خارجی قوای سه گانه، سازمان ها، شرکت ها و مؤسسات دولتی، نیروهای مسلح، نهادهای انقلابی، شهرداری ها و کلیه تشکیلات وابسته به آن ها ممنوع است. مرتکب علاوه بر رد پورسانت یا معادل آن به دولت به حبس تعزیری از ۲ تا ۵ سال و جزای نقدی برابر پورسانت محکوم می شود.

تبصره ۱- مجازات شروع به این جرم حداقل مجازات مقرر در ماده مذکور است و در صورتی که

نفس عمل انجام شده نیز جرم باشد مرتکب به مجازات آن جرم نیز محکوم خواهد شد.
تبصره ۲- در متن ماده واحده رد پورسانت یا معادل آن به دولت از مورخه ۱۳۵۸/۱/۱ مجری خواهد بود.

تبصره ۳- در صورتیکه شخص حقیقی یا حقوقی خارجی طرف معامله، پورسانت می‌پردازد موضوع به اطلاع مسوول دستگاه ذیربط رسانده می‌شود و وجه مزبور دریافت و تماماً به حساب خزانه واریز می‌شود در این صورت اقدام کننده مشمول ماده فوق نخواهد بود.
قانون فوق مشتمل بر ماده واحده و سه تبصره در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ بیست و هفتم تیر ماه یک هزار و سیصد و هفتاد و دو مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۷۲/۵/۳ به تأیید شورای نگهبان رسیده است.

راهکارهای مبارزه با فساد در سطح بین‌المللی

به منظور حمایت هرچه بیش تر از نظام مالی بین‌المللی در مقابل عایدات غیرقانونی ناشی از فساد، تمامی کشورهای می‌بایستی تشویق شوند که نسبت به معاملات مالی که مقام‌های سیاسی نیز در آن دخیل هستند از خود دقت بیش تری به خرج دهند. مطابق قطعنامه شماره ۱۵۳۲ شورای امنیت، کشورهای می‌بایستی افرادی را که مرتکب این اعمال می‌شوند شناسایی و دارایی‌های آنان را مسدود کنند.

دولت‌های کشورهای توسعه یافته و همچنین شرکت‌های فعال در این کشورها که دارای مراودات تجاری با کشورهای در حال توسعه می‌باشند، برای سازگار شدن با برنامه‌های ضد ارتشاء و تهیه گزارش از عایدات ناشی از فساد و متعهد ساختن خود برای همکاری با دولت‌های کشورهای در حال توسعه به منظور تضمین پیگردافردی که در ارتشاء و عایدات آن دست دارند، همکاری نمایند.

کشورهای توسعه یافته می‌بایست برای حمایت از بازارهای مالی در مقابل سوءاستفاده‌های مجرمانه، که شامل ارتشاء و فساد می‌شود، دست به اقدام‌های جدی بزنند، بدین ترتیب که تمامی مراکز مالی را تحت فشار قرار دهند تا بالاترین استانداردهای بین‌المللی شفافیت و تبادل اطلاعات را کسب و اجرا نمایند.

قیمت‌گذاری غلط:

قیمت‌گذاری‌های غلط به‌طور فزاینده‌ای گسترش یافته و گزارش واقعی آن‌ها تهیه نمی‌شود. از این روش برای انتقال غیرقانونی پول در بین کشورها از طریق شرکت‌ها و اشخاص استفاده می‌شود تا از

پرداخت مالیات خودداری ورزند یا پول‌هایی را به جیب بزنند و یا به اختلاس از سرمایه‌ها بپردازند. این عمل به صورت توافق محرمانه‌ای بین خریدار و فروشنده برای اعلام قیمت غلط پروژه‌ها و اقلام انجام می‌شود، به این ترتیب که اختلاف موجود بین قیمت واقعی و قیمت ثبت شده به حساب‌های بانکی شخصی در خارج از کشور منتقل می‌شود.

قیمت‌گذاری غلط به یک مشکل جهانی تبدیل شده، اما به نظر می‌رسد که این اقدام بیش‌تر در کشورهای در حال توسعه رواج داشته باشد، زیرا روش مؤثری برای غارت و پولشویی منابع دولتی است. ماهیت آن نیز به گونه‌ای است که بر آورد حجم معاملات پنهانی آن را دشوار می‌کند. تحقیقات نشان می‌دهد که با استفاده از روش قیمت‌گذاری غلط سالیانه بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیارد دلار از گردونه اقتصاد کشورهای در حال توسعه و در حال گذار خارج می‌شود. یکی از برآوردهای به عمل آمده در این خصوص نشان می‌دهد که در آفریقا با میانگینی بیش از ۱۱ درصد در ۶۰ درصد معاملات تجاری از روش قیمت‌گذاری غلط استفاده می‌شود. یکی از تحقیقاتی که در این زمینه انجام شد نشان می‌دهد که فرار سرمایه از روسیه به آمریکا از طریق قیمت‌گذاری غلط در نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ به رقمی معادل ۸/۹۲ میلیارد دلار آمریکا می‌رسد.

ممکن است شرکت‌ها با یکدیگر توافق نمایند و پرداخت‌هایشان را به روش‌های نامتداول انجام دهند، ولی با استفاده از این روش‌ها ضرورتاً نمی‌توانند عایدات حاصله را با شرکای فاسد خود تقسیم نمایند. با وجود این، به سهولت و به منظور تضمین فروش یا خرید از این روش استفاده می‌کنند. شرکت‌های غربی که شامل شرکت‌های بریتانیایی نیز می‌شوند متهم هستند که در بعضی از این اقدام‌ها دست داشته‌اند. بانک‌های بریتانیایی و شرکت‌های خارجی که به طور صوری ثبت شده‌اند متهم به پول‌شویی عایدات ناشی از آن هستند.

استفاده از قیمت‌گذاری غلط به صورت مشکلی برای بخش تدارکات عمومی و صادرات ملی درآمده است. در نیجریه و دیگر نقاط، مواردی گزارش شده است که شرکت‌های خصوصی در حین متضرر شدن به فعالیت خود ادامه می‌دادند، زیرا کالای وارداتی مورد استفاده شرکت با قیمت‌های بیش‌تر و بسیار بالا خریداری می‌شد و مابه‌التفاوت آن به حساب‌های بانک شخصی به خارج از کشور سرازیر می‌شد. در حقیقت صاحب شرکت یا مدیرعامل آن می‌توانست برای شرکتش به سرعت سود زیادی کسب نماید بدون آنکه مجبور به پرداخت مالیات باشد. چنین شرکتی در توسعه اقتصادی نقشی ندارد و تنها، وسیله‌ای برای گریز از پرداخت مالیات و فرار سرمایه است.

فهرستی از شرکت‌هایی که مقرشان در شهر لندن است و متهم به اختلاس در برنامه نفت در برابر

غذای سازمان ملل شده‌اند تهیه شده است.

در مبارزه با ارتشاء سازمان‌هایی که سرمایه را برای شرکت‌ها تأمین می‌کنند نقش کلیدی را ایفا می‌کنند. بازارهای عمده سهام، مدیران مؤسسات اعتباری و سایر افرادی که مایل به تأمین سرمایه‌گذاری هستند می‌توانند با توجه به مسئولیت‌های اجتماعی شرکت درخواست‌هایی را از آنان مطرح نمایند که این درخواست‌ها شامل اقداماتی بر ضد فساد بوده و می‌تواند در سیاست‌های داخلی شرکت‌ها در مبارزه با فساد تأثیر مهمی داشته باشد.

همان‌گونه که قبلاً نیز عنوان شد، اعطاکنندگان وام در بخش خصوصی نیز می‌توانند به این نکته توجه نمایند که چگونه وام‌های اعطایی آنان به دولت‌هایی که به شدت در فساد غرق هستند می‌توانند، از طریق همکاری با مؤسسات مالی بین‌المللی که در آن کشورها فعالیت می‌کنند، در جهت بهبود شفافیت مالیاتی مؤثر واقع شود.

وارد کردن معیارهای ضد ارتشاء در FTSE 4Goods Index Series مثال خوبی از این نکته است که چگونه مبارزه با ارتشاء می‌تواند برای سرمایه‌گذاران به یک موضوع مهم تبدیل شود. یکی از طرح‌های ابتکاری ویژه صنایع که توسط مشاغل و با حمایت سازمان شفافیت بین‌المللی تدوین شده مجمع مبارزه با فساد بریتانیا است. توجه اصلی این نهاد بر زیرساخت‌های بخش ساخت و ساز متمرکز است که به نظر می‌رسد در مقایسه با سایر بخش‌های بیشتر مستعد فساد باشد. این تشکیلات بیانیه فعالیت خود را صادر کرده که به موجب آن هم به ادامه وجود فساد در بخش ساخت و ساز اقرار شده و هم از شرکت‌های ساختمانی، اتحادیه‌ها، بانک‌ها، مؤسسات اعتباری و دولت درخواست شده که برای مبارزه با این فساد اقدام نمایند. همچنین توصیه می‌نماید که نوعی «لیست سیاه» نیز فراهم آید. بانک جهانی از یک «لیست سیاه» برای تضمین جلوگیری از حضور شرکت‌های درگیر فساد از شرکت در مناقصات استفاده می‌کند. این سیستم به شرکت‌های سالم، که ممکن است از بیم رقابت با شرکت‌هایی که به پرداخت رشوه (در مناقصات) معروف هستند از شرکت در مناقصات منصرف شوند کمک می‌کند.

طرفین عرضه و تقاضای فساد را می‌بایست شناسایی کرد. چه کسی فساد را عرضه و چه کسی عایدات آن را پولشویی می‌کند؟ در بسیاری از موارد، شرکت‌ها و افراد به منظور تضمین عقد قرارداد و نیز سایر امتیازات، مسئول دادن پیشنهاد رشوه به مقامات دولتی بوده‌اند. بانک‌های غربی در پولشویی عایدات ناشی از فساد نقش داشته‌اند و شرکت‌های غربی که به صورت صوری به ثبت رسیده‌اند و تراست‌ها برای تسهیل این امور فعالیت می‌کنند. همچنین، متخصصان امور مالی در غرب

متهم به یاری رساندن به مقامات فاسد برای پولشویی عایدات غیرقانونی شده‌اند. در این رابطه، جامعه بین‌المللی، اعطاکنندگان کمک‌ها و بخش خصوصی به خاطر چشم‌پوشی از این جنون وافر برای دزدی گناهکار شناخته شده‌اند.

دوم اینکه باید توجه داشت، زمانی که حجم انبوهی از پول وارد کشوری می‌شود که نه اراده سیاسی و نه ظرفیت‌های سازمانی برای تضمین خرج کردن آن به روش صحیح وجود دارد، خود این امر به ارتکاب فساد مالی دامن می‌زند. چنین پولی از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، در کشورهایایی که در آن‌ها منابعی از قبیل نفت یافت می‌شود و یا به صورت خود کمک‌ها، یا وام‌ها تأمین می‌شود. اگر شرکت‌ها، دولت‌ها و اهداکنندگان چندجانبه در مورد بکارگیری اقدام‌های مبارزه با فساد در استاندارد بالاهتمام نوزند، می‌توانند موجب وخیم‌تر شدن اوضاع شوند. از این موضوع نیز باید هراس داشت که مبدا عایدات فساد هم، نظیر سایر «پول‌های کثیف»، پولشویی شوند. نظام مالی جهانی دارای نقاط ضعف فراوانی است که آن را آسیب‌پذیر می‌سازد. اعمال ضعیف قوانین مبارزه با پولشویی موجب شده تا بعضی از کارشناسان بر آورد نمایند که سالیانه حدود یک تریلیون دلار پول به‌طور غیرقانونی از مرزها خارج می‌شود.

نتیجه‌گیری:

موارد عنوان شده حاکی از این است که گرچه فساد معظلی جهانی و فراگیر بوده و در تمامی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه کم و بیش قابل مشاهده است، ولیکن این پدیده در کشورهای در حال توسعه به علت ساختارهای سیاسی و اقتصادی و کمبود و یا نبود شفافیت در فعالیت‌های مالی و همچنین ضعف ساختارهای دولتی و عمومی در پاسخ‌دهی به مردم شیوع بیش‌تری دارد. در این بین بانک‌ها و یا مؤسسات مالی برخی از کشورهای توسعه یافته در ایجاد و یا کمک به دولتمردان فاسد برخی از کشورهای در حال توسعه در زمینه پولشویی عواید حاصل از فساد نقش قابل توجهی دارند.

به‌طور کلی کشورهای توسعه یافته می‌بایستی در عرصه‌های زیر به مبارزه با فساد در کشورهای در حال توسعه پردازند:

۱. توجه به جانب عرضه فساد، پرداخت رشوه و ساز و کارهایی در تجارت و اعتبارات بین‌المللی که فساد را آسان می‌کند.

۲. توجه به پولشویی عایدات ناشی از فساد.

۳. محافظت از کمک های اعطایی به منظور تضمین اینکه این کمک ها صرف فساد و یا حمایت ناخواسته از رهبران فاسد نمی شود و در عوض صرف مبارزه با این مشکل خواهد شد.
۴. کشورهای توسعه یافته قوانین و تحریم های موجود بر علیه رشوه خواری، فساد و پول شویی بین المللی را قاطعانه اعمال کنند.
۵. ایجاد یک چارچوب کاری و یک سیستم کارآمد به منظور نظارت بر اجرای کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مقابله با فساد توسط امضا کنندگان آن و همچنین کنوانسیون سازمان توسعه و همکاری اقتصادی در مورد رشوه خاری مسوولان سازمان های عمومی خارجی.
۶. اتخاذ یک رویکرد فعال توسط کشورها توسعه یافته برای شناسایی و کشف مصادیق رشوه خواری بین المللی توسط بانک و مؤسسات مالی و اعتباری و همچنین شرکت های چند ملیتی و تهیه لیست سیاه از این مؤسسات و شرکت ها.
۷. توسعه همکاری های بین المللی در خصوص انجام تحقیقات و بازپرسی های موثر از طریق درخواست برای کمک ها و معاضدت های دو جانبه و یا چند جانبه قضایی.
۸. توسعه تدابیر بین المللی برای مقابله با اعلام قیمت های واقعی جهت جلوگیری از فرار سرمایه در کشورهای در حال توسعه.
۹. ایجاد سازو کارهای بین المللی برای بازگرداندن پول های به غارت رفته توسط دولت مردان فاسد برخی از کشورهای در حال توسعه به کشور مبدأ و نظارت بر نحوه هزینه کرد آن ها در راستای توسعه اقتصادی و رفاه اجتماعی مردم آن کشورها.

منابع:

- گزارشی از کنفرانس جهانی مبارزه با فساد مالی - روزنامه جمهوری اسلامی - ۱۳۸۰/۱۰/۵
- بانک جهانی - نقش دولت در جهان در حال تحول، ترجمه حمیدرضا بردران شرکا و دیگران، مؤسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، تهران، ۱۳۷۸
- دادگر، حسن. فساد مالی: عوامل و راهکارهای خلاصی، مؤسسه دانش و اندیشه معاصر، (در دست چاپ)
- روزنامه اطلاعات - مورخ ۱۳۷۰/۹/۱۲
- فوگل، فرانک. مقابله جهانی با پدیده ای جهانی - رشوه، ترجمه ف. م. هاشمی، روزنامه سلام، مورخ ۱۳۷۷/۸/۷
- هیود، پل، فساد سیاسی. ترجمه: محمد طاهری و میر قاسم بنی هاشمی، ص ۱۷. پژوهشکده مطالعات

راهبردی غیر انتفاعی، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۱

ربیعی، علی. زنده باد فساد-جامعه شناسی سیاسی فساد در دولت‌های جهان سوم، ص ۱۸. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۳
روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۱۶، ۱۶۶۰، ۱۳۸۷/۸/۱۶ صفحه ۳۱

لطفیان سعیده، پیامدهای امنیتی فساد اقتصادی - سیاسی در کشورهای در حال توسعه، فصلنامه سیاست - مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی بهار ۱۳۸۵.

حسین خان، مشتاق. رانت‌ها، رانت جویی و توسعه اقتصادی، ترجمه: محمد خضری، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۶، ۱۵۳

آلکساندرو تریوفو، دولت سایه در کشورهای در حال گذار، ترجمه: مسعود میراب زاده، از سلسله مقالات ارایه شده به کنفرانس بررسی فساد در تهران، ۱۳۸۷
روزنامه سرمایه شماره ۱۰۳۱، سه شنبه، ۱۹ خرداد ۱۳۸۸

گلف نیوز، ۱۷ اسفند ۱۳۸۷

آن روی سکه، بریتانیا و فساد در آفریقا، ترجمه حسن مرادی، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸۷
شبکه خبری برنا، ۱۳۸۷/۵/۸ www.BornaNews.ir

www.infoplease.com/ipa

2008, Bribe Payers Index <http://www.transparency.org>

They describe this estimate as on the conservative side. Interview with Daniel Kaufman, global governance director, the word bank institute, six questions about the cost of corruption.

- Interview with Daniel Kaufman, global governance director, the word bank institute, six questions about the cost of corruption.

<http://web.worldbank.org/wbsit/external/>

news/0,contentmdk:20190295- menu Pk : 34457-page PK:34370 – piPK:34424-the sitePK:4607,00.html.

- Interview with Daniel kaufman , global governance director, the word bank institute, six questions about the cost of corruption.

<http://web.worldbank.org/website/external/>

news/0,contentmdk:20190295- menu Pk : 34457-page PK:34370 –
piPK:34424-thesitePK:4607,00.html. Accessed on 01.02.06

TheWorldBank.[http://web.worldbank.org/wbsit/external/topics/extpublicsec-
torandgovernance/extanticorruption/](http://web.worldbank.org/wbsit/external/topics/extpublicsec-
torandgovernance/extanticorruption/).

- Monty Raphael in written Evidence to the AAPPG. P.4